

Sárga karszalag

(Regényrészlet)

Okány tehát zsidók nélkül maradt. E sokat szenvedett nép egyetlen képviselőjeként a faluban most már csak én maradtam, habár irataim szerint én sem számítottam zsidónak. Mikor így egyedül maradtam, valami tompa, bús és reménytelen letargiában tengődtem. Senki sem bántott, mert sokat és eredményesen dolgoztam. Ellenségem a jelek szerint a jegyző, a púpos írnok és egy alattomos csendőr volt csak. Hogy ez tényleg így is volt, azt a későbbi események igazolták, amelyek gyorsan és drámai fordulatokban gazdagon követték egymást.

Ami az anyagiakat illeti, tűrhetően éltem, csak Budapestről a feleségemtől érkeztek kétségbeesett levelek. Öcsém egyre jelázta a veszélyt, amelyben a feleségem a fővárosban forgott. Nyíltan kért, könyörgött, hogy mentsem meg, mert már alig bírja a bújdosást, a rettegést és a bizonytalanságot. Szinte naponta más helyen kellett hálnia, csakhogy a rendőrség és nyilas segédcapataik kegyetlensége valóságos pánikot keltett barátaim és rokonaim között, úgyhogy a végén már senki sem merete magánál tartani éjszakára. Ugyanis az illegálisan Pesten tartózkodó személyek rejtegetéséért abban az időben halálbüntetés járt. Azonkívül, akkor már majd az összes zsidókat a gettóba terelték, amelyeket erős őrségek zártak körül s aki bekerült a gettóba, az máris elveszettnek számított.

Feleségem akkori élete tehát izgalmas, pánikszerű és kockázatos játék volt, amelyben tétként az élet és halál szerepelt. Az ilyen játék képezte a menekülés egyetlen lehetőségét. De ehhez a játékhoz mindenekelőtt bátorság kellett, a bátorság föltételei pedig a jó idegek. Az én szegény, megkínzott feleségem idegei pedig, sajnos, nagyon leromlottak. Azért is reszkettem annyira érte és levelei olvasásakor vadul vert a szívem.

Egy napon nagyon sürgősen kerestetett a csendőrök parancsnoka, Somogyi csendőrőrmester, aki elmondta, hogy gyermeke a szomszéd faluban lakó anyósánál súlyosan megbetegedett. Tegnap megnézte a beteget a járásorvos, adott is valami gyógyszert, de az mitsem használt, és a gyerek állapota ma még rosszabbra fordult. Rögtön kocsira ültünk és a beteghez hajtottunk.

Az őrmester lánykáját tényleg igen súlyos állapotban találtam. Az előttem ott járt orvos gennyes mandulagyulladás állapotát állapította meg, tényleg azonban egy súlyos torokgyíkről volt szó. Mivel a bajt nem ismerték fel és nem kezelték idejekorán, olyan méreteket öltött, hogy már megfulladásal fenyegette a gyereket, aki nehezen lélezett és a szívgyengéségek következtében már olyan kék volt, mint a szilva.

— Sajnos, őrmester úr, úgylátszik elkéstünk. — mondtam, — azonban még mindenestre megkísérelhetjük a szérumoltást. Valaki rögtön menjen a szérumért. Én a gyereknél maradok.

A patikus húsz kilométernyire volt tőlünk. Lovas vágatott oda és vissza és mikor a szérumot meghozta, annak a legmagasabb dózisát fecskendeztem a beteg izmai közé. Aztán, nehéz bizonytalanságban a beteg mellett maradtam teljes harminc órán át. Ez idő alatt semmit sem ígertem és pesszimiztikusan vártam a gyermek halálát, mert, emellett szót a tünetek egész sora.

Végre azonban úgylátszott, hogy a szérum mégis hatott. A torokról levált nagy darab nekrotikus szövetdarabok szabaddá tették a légcsőjáratot és a mérgezési tünetek is enyhültek. A gyerek könnyebben lélezett és az érverése is örvendetesen javult.

— A gyerek túl van a veszélyen — mondtam végre az őrmesternek.

Ebben a percben én bizonyára az atyaúrsten voltam az őrmester előtt, nem pedig a megvetett munkaszolgálatos zsidó. Nem, akkor igazán nem a zsidót látta bennem, akinek üldözése, kínzása, verése és, mondjuk ki kereken, megölése képezte tulajdonképpeni hivatalos funkcióját.

Tudatában voltam nemcsak orvosi, de pszichológiai sikeremnek is. Az őrmester pedig őszintén meg akarta mutatni háláját. Ezért, amikor a gyerek egészen felépült, a szép szavak mellett egy vasárnapi ebédre is meghívott.

Az ebéd igazán kitűnő volt. Akadt finom bor is. Jöcskán ittunk, különösen házigazdám öntött fel alaposan a garatra. Nálam az ital lehangoltságot idézett elő, az ör-

mester viszont kitűnő hangulatban áradzott. A szesz elérzékenyítette. Igen barátságosan komázott velem és többek között megkérdezte, miért vagyok mindig olyan szomorú.

— Hisz jól tudja, őrmester úr, hogy nem könnyű dolog manapság zsidónak lenni.

— Az bizony igaz, sajnos, de a maga lelkét, úgylátszik mégis valami különös nagy gond nyomja.

— Bevallom, nem könnyű a helyzetem.

— Tudom. De látja, én barátja vagyok. Talán tudnék magán segíteni is. Ne féljen hát, hanem csak mondja el bátran, mi fáj magának olyan nagyon.

Úgy éreztem, hogy eljött a lélektani pillanat, amikor esetleg remélhetek segítséget. És miért is ne? A csendőrmesterek Magyarországon mindig is igen befolyásos tényezők voltak. A második világháború alatt pedig a hatalmuk szinte korlátlanra nőtt. Különösen ami a zsidókat illette. Miért ne segíthetne rajtam ez az őrmester, ha igazán akarna? Én pedig, legalábbis abban a pillanatban, úgy éreztem, hogy akar. Ezért keretelés nélkül lefestettem előtte feleségem nyomorúságos, veszélyes helyzetét.

Somogyi őrmester igen figyelmesen és látható részvétellel hallgatta beszédemet, majd fenéig kiürített néhány borral telt poharat, aztán megint elhallgatott. Végre, közelebb tolta hozzám székét és így szólt:

— Maga megmentette a gyereket, én pedig megmentem a maga feleségét. Ne féljen, Somogyi őrmester ember és nem is rossz ember. Nem én csináltam a zsidótörvényeket és tudom, hogy azok igazságtalanok, mert vannak a zsidók között jók is. Mindennek az az átkozott Hitler az oka. De magán segíteni fogok.

— Előre is hálás köszönet, őrmester úr.

Somogyi őrmester ismét megivott még néhány pohár bort, gondolkodott és hallgatott. Már féltem, hogy úgy lerészegedett, hogy már nem is tudja, mit beszél és elalszik; másnap pedig ha kijózanodik, egész másként gondolkodik majd. Szerencsére csalódtam, mert az őrmester ugyan jókedvű volt az italtól, de azért nem vesztette el józanságát. Miután egy ideig hallgatott, felállott; a szomszéd szobában lévő telefonhoz tántorgott és felhívta Berettyóújfalut, ahol a csendőrszálad parancsnoka székelt.

— Itt Somogyi József törzsőrmester jelentkezik alázatosan. Kérem három napi szabadság engedélyezését Budapestre sürgős magánügyben. Fölbőlten mennem kell. — Nagy őrmester fog helyettesíteni. A körletben különben minden rendben... A menetlevelet majd kiállítom magam... Alázatos köszönet.

Somogyi őrmester lecsengette a telefont s nekem úgy tűnt, mintha az én és feleségem sorsát csilingelné a csengő.

Az őrmester most ismét leült, egészen közel mellém és töltött magának is; meg nekem is. Miután kiürítettük poharainkat, így szólt:

— Most figyeljen, doktor úr. Én elhatároztam, hogy idehozom a feleségét. Itt senki sem bántja majd. Maga megadja a felesége címét és én még az éjszaka elutazom. Pesten lakik egy nővérem. Maga írjon néhány szót a nagyságos asszonynak, amit majd a testvérem visz el hozzá, hogy meg ne ijedjen, ha majd eljövök érte. Hát ez az én tervem és ne féljen, minden rendben megy majd.

Én megírtam feleségemnek a levelet és Somogyi őrmester még az éjszaka Pestre utazott. Míg az őrmester úton volt, folyton ittam: bort, sört, pálinkát vegyesen. Csak így, részegen tudtam kivárni visszajövetelét.

Harmadnap megérkezett Somogyi őrmester és magával hozta a feleségemet is — mint megláncolt foglyot. Az elfogató-parancsot maga állította ki a maga részére. Ez volt az egyetlen mód az utazásra. Így megláncolva pedig minden akadály nélkül jöhettek.

— Különben veszélyes lett volna — mondta nevetve az őrmester, és igazat mondott.

Szerencsésen megoldódott tehát ez a nagy probléma is és én megelégedetten, boldogan kezdtem meg ismét a családi életet.

Azonban körülöttem a dramatikus események továbbra is könyörtelenül sorakoztak. Szinte naponta figyelmeztetett ez vagy az a mementó a Damokles kardjára, amely fejem fölött lebegett.

Egy napon parancsot kaptam a járásorvostól, hogy rendes hivatalom mellett a szomszédos Sarkadkeresztúr orvosi teendőit is el kell, hogy lássam. A dolog kezdett érdekelni, mert tudtam, hogy Sarkadkeresztúron szintén működött egy munkaszolgálatos zsidó orvos, akit személyesen is ismertem. Tudtam azt is, hogy ezt a kollégámat igen becsülték és szerették a falujában és környékén és hogy mint sebész kitűnő eredmény-

nyel operálta meg, magának a teljhatalmú főszolgabírónak a feleségét is. Hálából a főszolgabíró azt is kieszközölte az illetékeseknél, hogy kollégám feleségének és gyermekének megengedték a Sarkadkeresztúrra való utazást, sőt azt is, hogy mint a „társadalom hasznos tagja” együtt élhessen az egész család. Boldog kollégám elküldte az engedélyt feleségének Munkácsra. Azok útra is keltek és az előre pontosan megállapított időben meg is érkeztek Nagyváradra, ahol át kellett szállniuk és ahol már türelmetlenül várta őket a boldog apa és férj. Már látta is őket a vasúti kocsi ablakán, de jaj, a következő percben megfagyott a ka körül a boldogság mosolya, mert szerettei egy állig felfegyverzett csendőr kíséretében léptek ki a kocsiból. Az úton letartóztatták őket, annak ellenére, hogy szabályos engedéllyel utaztak. Abban az időben ugyanis minden csendőr letartóztatható a vasúton minden sárga csillagot viselő egyént, mert azok most már egyáltalán nem élhettek szabadlábbon és még kevésbé utazhattak vasúton. Kollégám szerencsétlen családtagjai pedig sajnos a sárga csillaggal a mellükön utaztak.

A csendőr az állomási őrszobába kísérte őket és az első vonattal visszaszállították a nyomorultakat — állítólag Munkácsra, ahova azonban sohase érkeztek meg. A férjnek, aki a perrónon csak pár lépésnyire állott családjától, még azt sem engedték meg, hogy szóljon vagy közeledjék hozzájuk. Nemsokára őt is elhurcolták a pribékek. A családját pedig soha többé nem látta viszont. Ő is, szegény, hordta a zsidó sárga csillagot és ez lett a veszte. Egyik német krematóriumban végezte életét.

Te pedig, kedves olvasó, ne csóváld a fejed és ne mondd, hogy az ilyemi lehetetlen, mert ez így volt.

ELSŐ ELFOGATÁSUNK

Már 1944 második felében jártunk. A harctereken a sötétség és a világosság gigantikus mérkőzésének befejező jelenetei tomboltak. A háború kimenetelét már mindenki világosan látta. Minden valamire való okos ember tudta, hogy Hitler máris elvesztette az izgalmas és véres játszmat. A berchtesgádeni megalománikus épp ezért örült könyörtelenséggel gyilkolt meg mindenkit, akit ellenfelének vélt.

Ezerkilencszáznegyvennégy második felében már úgy nehezedett a háború a magyar falura mint valami hatalmas, véres és könyörtelen gyász. Kegyetlenül nehézre fordultak az idők. A katonaságnak, és pedig elsősorban a német katonaságnak gabona, vágó- és teherhordó állatok és egyéb fontos nyersanyagok kellettek egyre nagyobb és nagyobb mennyiségben. A föld megműveléséhez, a védősáncok ásásához és a háborús termelésre beállított gyárak üzemeltetéséhez pedig munkaerő kellett. Mindezt elsősorban a parasztnak kellett adnia.

De a paraszt kezdte kérdezni, miért van mindez. Miért az állati robot, miért a harctereken csonkává lőtt ifjak légiója, mi az értelme a tömeges hősi halálnak? Miért és kiért? És kérdezték, miért megy minden a német parancsára, a vérengző örült, Hitler parancsára? És gondolkodni kezdtek azon is, vajjon Horthy, a tábornokok, a grófok, bárók, nemesek, püspökök, a nagybirtokosok és gyárosok érdekei identikusak-e a magyar munkás és paraszt érdekeivel?

Mind többször és mind hangosabban vetették fel ezeket a kérdéseket. Azonban épp az ilyen és hasonló kérdések miatt a hatalom fejvesztett birtokosainak rémuralma mind véresebbé, vadabbá és könyörtelenebbé vált. 1944 őszén aztán ez a rémuralom a tetőpontjára hágott. A jelszó „kitartás”, az egyetlen törvény a német parancs, az egyetlen politika pedig a kommunisták, az angolok és amerikaiak gyalázása. A szovjet és szövetséges haderők győzelmeit Hitler háborús gépezete felett, dr. Göbbels ugyan még megkísérelte puffogó frázisokkal lebagatellizálni és megígérte a biztos és hamaros német győzelmet, azonban már senki sem hallgatott rá.

Egyelőre azonban úgy kellett viselkedned, mintha szentül hinnéd minden szavát, mert az élet csak így volt lehetséges. Aki pedig jól, lojálisan, önfeláldozóan viselkedett, az jutalmat is kapott. Az ilyen jó magyar kedve szerint fosztogathatta, verhetette, kínozhatta és meg is ölhetette zsidó felebarátját. Az pedig, aki különösen megmutatta a *Herrenvolk* iránti hűségét, azt kinevezték nagy hazafinak, testvérnek és joga volt a zöld inget és a nyilaskeresztes jelvényt is viselnie. Vagyis, 1944 őszén, az állam teljes politikai, katonai és gazdasági összeomlásának küszöbén, a szerencsétlen ország a végletekig szított faji, vallási és nemzeti gyűlölet tébolyában vonaglott, a haldoklók torz, logikátlan és felelőtlen gesztusaival és grimaszaival.

Jólesően állapíthattam meg azt is, hogy Ókányban csak alig egynéhány földinges hóhér akadt. A föld népe konokul kitartott az emberi becsület mellett. Nyögött a rém-

uralom alatt, de meg nem tört. A paraszt hallgatott, de egyre forrt és nőtt benne a gyűlölet a nemzetellenes, gyökértelen és becstelen fasizmus ellen. A paraszt, igen, magyar akart maradni, a szó legszebb értelmében, a paraszt a szabadságot akarta, meg a földjét művelni és azt, hogy a szülőföldjén békén hagyják.

Azokban a napokban sok dolgom akadt. Sok embert mozgósítottak közmunkákra. Azokat, akik beteget jelentettek, orvosi rendelőbe utalták és ha én is igazoltam, hogy tényleg betegek, akkor mentesítették őket, a munkaszolgálatától. Én pedig bőkezűen osztogattam az ilyen mentesítő orvosi bizonyítványokat, mert akkor ez volt az egyetlen vonal, amelyen a gyűlölt ellenség ellen küzdhettem.

A parasztok között hamar híre ment liberális magatartásomnak és mindnagyobb számban jelentkeztek nálam fölmentés céljából. Ez a tény aztán felkeltette a hatóságok figyelmét, úgyhogy kezdtek szemmeltartani engem is, a mentesítetteket is és hamarosan rajta is kaptak egynéhány „munkára alkalmatlant”, amint teljes erővel dolgoztak a saját portájukon.

A dolog aztán formális afférrá nőtt. Azt beszéltek, hogy szabotálók és a magyarság legszentebb érdekeit veszélyeztetem. Okányba érkezett maga a főszolgabíró is, aki magához parancsolt a község házára, ahol röviden és velősen tudtomra adta, hogy ha a jövőben még csak a legcsekélyebb jelét is mutatom orvosi munkámban a magyar nemzet legszentebb ügye iránti ellenséges érzületemnek, úgy személyesen fog lelőni mint egy veszett kutyát. Egyszerre megelégedett azzal, hogy zsidó hazaárulónak titulált és néhányszor teljes erejéből arculütött.

Rákényszerítve ilymódon a kellő hazafias fegyelemre, kezdtem tárgyilagosan megítélni a hozzámfordulók munkára való alkalmasságát és az alkalmatlanoknak minősítettek száma hirtelen lepadt. A dolgozók, akik persze nem tudtak a szolgabírónál lefolyt audienciáról, természetesen rosszalták megváltozott magatartásomat és egyesek a dolgozók ellenségeként ítélték meg. Így helyzetem kényelmetlenné és kínossá vált. De hát nem tehettem másként, mert abban az illúzióban igazán nem ringathattam magam, hogy a főszolgabíró csak tréfált velem és hogy tán lelkiismereti furdalásai lesznek, ha arra kerül a sor, hogy tényleg lelőjön mint egy veszett kutyát.

A dolgozók különböző úton és módon tudtomra adták hát, hogy nem helyeslik orvosi ténykedésem a munkásokat sorozó bizottságban. Különösen a gazdag parasztok elégedetlenkedtek, mert a bizottságban elsősorban velük szemben voltam óvatos és szigorúan tárgyilagos.

Hogy mi történt a kulisszák mögött, azt sohasem sikerült megtudnom. Tény az, hogy 1944. augusztus 24-én megjelent a lakásomon egy csendőr és a feleségemmel együtt egyszerűen letartóztatott. Egyúttal felszólított bennünket, hogy csomagoljuk össze legszükségesebb holminkat, mert elszállítanak bennünket a faluból. Persze, hogy hova, azt nem mondta meg.

Mindez oly hirtelen jött mint derült égből a villámcsapás, és ezért elképzelhetik riadalmunkat.

A vasútállomáson átadtak bennünket egy másik ismeretlen csendőrnek, aki teljes hadifelszerelésben várt ránk. Fegyverére éles szurony volt feltűzve és az öve körül bombák fityegtek. Keveset beszélt, de amit mondott, azt szigorúan, hivatalosan és szemmel látható megvetéssel mondta. Úgy bánt velünk, mint különösen veszélyes gonosztevőkkel.

A vonaton külön osztályt foglaltak részünkre, amelybe a szabad polgároknak tilos volt a bemenet. A kísérő csendőr pedig állandóan szemmeltartott bennünket és még a klozetre is fegyveresen jött utánunk. Hát igen, foglyok voltunk, bekerültünk a nálál-hálóba, ahonnan nincs többé menekvés.

Éjjél után Nagyváradra értünk. Itt tudtukra adta a csendőr, hogy reggelig várunk kell a csatlakozásra és aztán tovább megyünk Debrecenbe. Többet az istenért sem akart mondani.

Az állomás épülete tele volt utasokkal. A bűzös és párás levegő szinte kibírhatalanul nehezedett a mellemre. Állnunk kellett a nagy tolongásban, mert ülőhely bizony nem akadt. Ezt aztán a csendőr is hamar megunt és az állomás előtti térre kísért, ahol odaláncolt bennünket egy fához, mert ami biztos, az biztos. Fáztunk és rettenetesen fáradtak voltunk.

Valami nőszemély szállást ajánlott az állomás közelében. Tanácsoltam a csendőrnek, hogy fogadja el az ajánlatot az én költségemre, mert semmi értelme sincs, hogy

egész éjszaka a szabad ég alatt ácsorogjunk. A csendőr ugyan egyideig nem akart belemenni a dologba, de a végén engedett, persze főleg saját kényelmét tartva szemelött, továbbá tekintettel a lakást kínáló nőszemélyre, aki határozottan csinos és kokett volt, és fénylő, szép szeme a csendőrnek kellemes éjszakát látszott ígérni.

Útközben a lakás felé a nőszemély ajánlatára egy kocsmában bort is vásároltunk. Ügylátszott, a csendőrnek is tetszett az ajánlat, mert nemigen ellenkezett. Aztán egy kicsi eldugott utcába értünk, ahol egy alacsony, obszkrus házacskában várt reánk az éjjeliszállás. A ház belseje csak gyöngén volt megvilágítva és a levegőt különböző eredetű bűzök telítették. Penészszag, parfümillat, rothadó izzadság és az árnyékszék átható bűze vegyült itt egybe, valami nehezen belelegezhető matériává.

A szívélyes háziasszony egy egyággyas kicsi szobát bocsájtott rendelkezésünkre, amelyben az ágynemű bizony rémes piszkosan tarkállott. A szobácska falai ultramarinkékre voltak festve és azokat régi képeslevelezőlapok és sötét nedvességfoltok díszítették. Az ütött-kopott kredencen egy őrmester parádéruhás, színezett arcképe olcsó porcellánippek között, a kredenc fölött pedig szűz Mária képe függött a kis Jézussal, aureolával díszítve és a tavalyi legyek szürke, pontszerű piszkaival tarkítva. A világosságot egy fagygyúgyertya lángja szolgáltatta, az ablakokon pedig vasrácsok tették a szobácskát különösen alkalmassá a magunkféle utasok befogadására.

Az őrmester és a háziasszony a mellettünk levő szobában helyezkedtek el. De a szolgálat, az szolgálát: mielőtt a csendőr magunkra hagyott volna bennünket, lelkiismeretesen gondoskodott rólunk, amint azt a megbízható csendőrtől megkívánja a szolgálati szabályzat. Kezeinket szépen békóba tette, a békó vasláncát gondosan odaerősítette az ablakrácsához, a végén pedig ezt az óvintézkedést egy lakattal betetőzte. Ami biztos, az biztos.

— Azt hiszem, elég kényelmes. Meglesz a lehetőségük bizonyos szabad mozgásra is szükség esetén. Itt van a sajtár is — mondta a csendőr, szinte jóindulatúan, majdnem úgy, mint mikor az anya puha vánkost tesz aludni készülő gyermeke feje alá.

— Köszönöm, minden jó — feleltem.

— Most majd hozok maguknak is egy pohár bort. Jólesik az ilyesmi alvás előtt... Így ni. Maguk biztosan fáradtak, hát csak aludjanak. Jó éjszakát.

Ó, még ma is a legpontosabban emlékszem arra a kicsi szobára ott a nagyvárad vasúti állomás közelében és nem is akarom, és nem is tudom soha elfeledni. Bizonyára ilyenek a halálraítéltek cellái is a siralomházban.

A túlsó szobában pedig kitűnően mulatott a kísérőnk. Időnként hozzánk is benézett, hogy meggyőződjék, nem szöktünk-e meg. Mi úgy tettünk, mintha aludnánk, pedig az egész hosszú és nehéz éjszaka folyamán bizony még csak szemünk se hunytuk be.

Felejthetetlen ez az éjszaka. Minden kicsiség élesen megmaradt az emlékezetemben. Még ma is hallom a lánc csörrenését, mely minden mozdulatunknál figyelmeztetett bennünket arra, kik, mik és hol vagyunk, még ma is fülemben cseng a csendőr és a háziasszony hangos vigadozása a velünk szomszédos szobában, emlékszem a közeli állomáson tolató mozdonyok lármájára, a kutyaugatásra, a kakaskukorékolásra és a madarak csicseregésére a kora hajnalon. Emlékszem a titokzatos égre, amelynek egy darabját láthattam nyomorult fekhelyemről és emlékszem az apró csillagokra, amelyek a néma égbolton mintha rámpislogtak volna a végtelen távolból. Emlékszem feleségem halk zokogására, nehéz sőhajaira és kezemet szorító hideg és reszkető kezére. Ó, mindenre, mindenre jól emlékszem még ma is!

Hát igen, a naponta befutó mozdonyszerelvények valahogy elkezdtek a fejemben motoszkálni és folyton csak rájuk gondoltam. Kezdem megfigyelni útjukat a gettótól a vasúti pályaudvarig; senki azokat nem igazoltatta és senki föl nem tartóztatta. E célból észrevétlenül többször felkúsztam a falhoz erősített vészlétrán a malom tetejére, ahonnan pontosan megfigyelhettem az egész környéket. Előttem csillogott a vasúti sinpár karcsú szalagja. Az őszi hajnalban a mozdony fűgén tolatott a gettó udvarán és én látni akartam, hogyan, hova és milyen sebességgel megy ez a mozdony.

Lesben maradtam tehát a malom magas és meredek tetején és megfigyeltem, miként hagyja el a szerelvény a gettó elkerített poklát. Füstölve, prűszkölve, zakatolva, zúgva és bűgva szaladt a mozdony. Ment kifelé a gettóból és senki se zavarta és senki se kérte se a vezetőtől, se a fékezőtől az árja voltukat igazoló iratokat. A mozdony az szerencsés, az szabadon mozoghat.

A szerelvény mindjobban távolodott a drótsövénytől és úgy tűnt fel mint valami óriási, fekete, gyorsan sikló kígyó. Vagy ötszáz métert egyenes irányban haladt, aztán egy

kanyarhoz érve, erősen lassítva zakatolt előre. A kanyar mindkét oldalán bokrok zöldeltek, köröskörül pedig kukoricás sárgállott. Magas kukoricások széles tengere. A mozdony most elhagyta a kanyart és erősen gyorsítva sietett a szerelvényvel a debreceni főpályaudvar felé.

Megfigyeléseim eredményei erős izgalomba hoztak. Mélyebben kezdtem latolgatni a látottakat. Aztán ismét felkúsztam a malom tetejére és még egyszer alaposan megszemléltem a terepet. A végén már minden hajnalban a tetőn leskelődtem. Most már minden bokrot és minden jelzőoszlopot pontosan ismertem a sinek mentén. Különösen jól kitanulmányoztam a kanvar kezdetét és végét: Ismertem már a tolatás idejét és módját, a fékezők helyét, számát és arcvonásait, sőt még azt is tudtam, mikor fékeznek és merre tekintenek a vezető és a fékezők az út egyes szakáiban. Egyszóval minden a szerelvény útjára vonatkozó és fontosnak látszó adatot beszeréztem.

Tervem világos volt és egyszerű; a vasúti szerelvény segélyével mielőbb és mindenáron megszököm a gettóból. A szökésre szinte kínálkozik az alkalom és kiviteléhez csak hidegvér, elszántság és bátorság kell.

Jómagam azonnal el is készültem a terv kivitelére, csak még a feleségemet kellett előkészítenem és megnyernem a dologhoz. Ez nem ment éppen könnyen, mert szegény a félénk, gyenge, rosszidegzetű emberek skrupulusaival egyre fékezni akarta szökési szenvedélyem. Jó pár napig tartott míg kellően felfokoztam önbizalmát, melyet az örökölt szubjektivitás korlátozott és bénított olyannyira, hogy a gettóban a sötét gondolatok és baljóslatú előérzetek sűrűjében kinlódott. Végre azonban sikerült őt is meggyőzőnem tervem szükségességéről és kivihetőségéről.

Minél előbb tehát. Holnap. Még egyszer utoljára kúsztam fel a malom tetejére, hogy véglegesen átítassam minden sejttem a szökési tervemhez szükséges terep ismeretével. Aztán munkához láttam. Az egyik nyitott kocsí berakásánál én vettem át a komandót, ami azt jelentette, hogy a kocsikon állva én vettem át és rendeztem el a berakandó bútorokat. Gondosan kiválasztottam a helyét minden egyes darabnak és személyesen raktam azokat bizonyos tervszerű rendbe, amelynek kulcsa csakis előttem volt ismeretes.

Így a kocsiban oly módon helyeztem el egy nagyobb asztalt, hogy az egész közel került a kocsí hosszabb oldalfalainak egyikéhez, de azért olyan távolságra az oldalfaltól, hogy az asztal és az oldalfal között közép nagyságú üres faladát is elhelyezhettem, és pedig úgy, hogy azt könnyen oldalra tolhattam. Aztán az asztal alá egy paplant és egy ruhaszárító kötelet csempésztem. Ezen tervszerű alap fölé és köré aztán egyéb bútordarabokat raktam úgy, hogy a kocsí ugyan teljesen és szabályosan meg volt rakva a kapacitásának megfelelő teherrel, azonban mégis megmaradt a lehetőség arra, hogy a beavatott, az asztal és a kocsí oldalfala közé helyezett ládát könnyen oldalra tolvá, az asztal alá bújhasson, onnan pedig visszahúzva a ládát előbbi helyére, láthatatlanná reteszelve el magát az asztal alatt.

A tervem az volt, hogy amint leszáll az est, a kocsiba lopódzunk és elbújunk az asztal alá, ott bevárjuk a hajnalt, amikor a mozdonynak kell jönnie, amely a hozzácsatolandó megrakott kocsikkal együtt, bennünket is kivontat majd a gettóból.

A bútorok tervszerű elrendezéséről rajtam kívül senki sem tudott, sőt senkinek még csak sejtelmé sem volt róla. Estefelé, mint rendesen, beteglátogató körutamra mentem melyre, mint rendesen, a betegápolónő szerepében, feleségem is elkísért. Holmijaimból, melyet a gettóba hoztam, csak orvosi táskámat adták vissza, amelyben egy hallgatócső, egy fecskendő és néhány gyógyszer fiola volt.

Mikor az est leszállt, észrevétlenül felkúsztunk az előkészített kocsira és aránylag könnyen kerültünk a búvóhelyül berendezett asztal alá. Távollétünk senkinek sem tűnt fel, mert társaink már megszokták, hogy én és feleségem, a berakodási munka után a betegekkel foglalatoskodunk és csak későn térünk nyugovóra. Egyébként a gettóban senkit sem érdekelt különösebben a más baja, mert mindenkinek megvolt a magáé. Azonkívül egyrészt szinte naponta új emberek is jöttek, másrészt, ugyancsak naponta tűntek el egyesek a barakból vagy az istállóból. Ezek vagy a gettó más zugába költöztek, vagy meghaltak. A gettóban csak az éhség, az ütlegetés és a halál keltett számbavehető emóciókat, az azonban, miért nem jött valaki éjszakára a vackára, igazán senkit sem érdekelt.

Feleségem az asztal alatt igen nyugtalanná lett. Félt szegény s ezért, ott a búvóhelyünkön adtam neki egy fecskendőrevaló csillapítót, amelytől megnyugodott, majd kábult álomba merült. Az én szememre azonban nem jött álom, úgyhogy az egész éjszakát guggolva töltöttem el a rejtekhelyen, anélkül, hogy csak egy keveset is kinyújtózhattam volna. De mégis elég könnyen túrtam a kényelmetlen helyzetet, mert minden gondolatom erélyesen tervem köré koncentráltam, melyet pontosan, a kellő időben és mindenáron meg

kellett valósitanom. Ezért ébernek, nyugodtnak, kitartónak és bátornak kellett maradnom. Lenni vagy nem lenni — ez volt a kérdés.

Lassan telt az idő. Búvóhelyünkön sötétség és síri csönd uralkodott. Órák nem volt, fogalmam sem volt tehát az időről. Elkezdtem számolni hatvanig és az ezalatt eltelt időt egy percnél számítottam. Így számoltam vagy három óra hosszat, akkor belefáradtam ugyan az időmérésbe, de az volt a fő, hogy a megmért idő el is múlt.

Valahol egy kakas kukorékolt. Ez azt jelentette, hogy elmúlt éjfél. Aztán őrségváltáshoz menő kereteselek lépéseit hallottam, ami az éjjeli két órát jelentette. Azután elzakatolt és elprüszkölt közelünkben a Nagyváradra igyekvő személyvonat, tehát már három óra éjfél után. Majd ismét hosszú és nehéz várakozás, aztán a sűrű sötétség mintha feingedett volna. Már láttam valahogy a feleségem, az asztallábak és a kötélgombolyag elmosódó körvonalait is. Igen, igen hajnalodik.

Gvenyéden költögetni kezdtem a feleségem, aki nehezen és lassan ébredt és még nehezebben élte bele magát a helyzetbe, amit az ébredés jelentett számára. Végre azonban teliesen kijózanodott a mákonvos kábulatból és nyugodtan, okosan gondolkodott és viselkedett. Ismét megérte, hogy kész minden parancsom teljesítésére.

Most aztán bizarr jelenet következett. Ott az asztal alatt guggolva, hasalva és csúszva szépen kitergettük a paplant, amelybe egyszerűen úgy csomagoltam be a feleségem, hogy csupán az orra meg a szája maradt szabadon. Azután az elkészített kötéllel a csomagot át is kötöttem.

Mikor mindezt elvégeztem, fáradtan ültem különös csomagom mellé, hogy pihenjek, mert a csomagolás ott az asztal alatt igazán nem volt könnyű munka és a derekam meg a lábam bizony már igen fájt. Egy vagyont adtam volna akkor egy cigarettáért, de sajnós, mióta a gettóban laktunk, nem jutottam dohányhoz. Csak ültem hát, rágtam piszkos körmeimet, halkán bátorítottam feleségem és elgondolkodtam kényes helyzetemen, melyet önmagam teremtettem, hogy megmentsem pusztá életem.

Ezalatt odakünn mind világosabb lett. Óvatosan oldalra toltam a ládát és a butorok közötti réseken kikukucskáltam, hogy tájékozódjak. Keletről citromsárga fény világított és az égen a csillagok már csak halványan pislákolnak. A gettóban még csend honolt. Fekete varjak rajai húztak el a magasban és a nyárfák levelei remegtek a reggeli szélben.

Hosszú, hosszú várakozás. Nehéz és türelmetlen várakozás. Önbizalommal, határozottsággal, hittel és reménnyel telt, bátor várakozás abban a tudatban, hogy az élet ha kínlódásos is, mégis értékes, érdekes és szép. Úgy éreztem magam mint a hazard kártyás, aki mindenét egy lapra tette fel, de mégis meg voltam győződve, hogy elérem a célot, szabad leszek, mert okosabb, erősebb, óvatosabb és ravaszabb vagyok ellenségeimnél. Semmitől sem féltem és kész voltam, ha kell, a lehetetlenre, örültségekre és életem feláldozására is, csak azért, hogy szabadabb legyek.

Hősnek éreztem magam azokban a percekben, melyek életemnek talán legnehezebb, de egyúttal legértékesebb és legszebb percei voltak. Azt hiszem, akkor kulminált az életem, akkor ültem meg saját értékem legnagyobb ünnepét.

Végre felsikított a mozdony éles füttye, azután dübörgés, bűgás, prüszkölés és zakatolás hallatszott. Jött az üres szerelvény és a mozdony már elrohogott mellettünk a párhuzamos vágányon mint valami asztmás óriás. Megkezdődött a tolatás. A mozdony a megrakott kocsi elé került és egy-két pillanat múlva éreztük az ütközők erőteljes lökését is. Hallottuk azt is, amint odakapcsolták a mozdonyt a kocsikhoz. Még néhány füttyező meg a fékezők kiáltásai, aztán a szerelvény lassan elindult. Még csak egy perc, csak néhány pillanat még... és kívül kerülünk a gettó drótszövényén.

Örülten kalapált a szívünk. Olyan izgalom fogott el bennünket, mint eddig tán soha, de azért uralkodtunk magunkon, mert tudtuk, hogy a következő pillanatban eldől majd az a bizonyos: lenni vagy nem lenni.

A szerelvény most mérsékelt sebességgel haladt a sínpáron, melynek minden részletét ismertem. Pár pillanat múlva a kanyar kezdetéhez értünk. Igen, amott, azoknál a bokrokknál, igen, ott áll egy hársfa... itt van. A mozdony lassít és szinte lépésben halad.

Most a ládára emeltem paplanba csomagolt feleségem. Közeledtünk a kanyar középhez és a mozdony még jobban lassított. Ekkor felültem a ládára, ölembe vettem a csomagot, a következő pillanatban erős lendülettel kidobtam a kocsiból és rögtön utána magam is kiugrottam. Ugrás közben még láttam, mint gurul a csomag lefelé a töltésen és a következő pillanatban már magam is gurultam. Mérsékelt ütés, egy kis horzsolás a kezemen, különben minden kitűnően sikerült. A töltéshez lapulva vártam mozdulatlanul, amíg

a szerelvény elhalad. A mozdony ismét gyorsított és a kocsik máris bekanyarodtak a főpályaudvarra.

Csend. Figyelek, hallgatózok. Senki sem vette észre szökésünk. Szabadok vagyunk. Megszemlélem körülöttem a terepet. Mindenütt kukoricás és a közelben egy élő lélek sincs. Odacsúszok drága poggyászhoz, amely egy bokor tövében akadt meg. Pontosan úgy és azon a helyen, ahogy én azt ott a malom tetején kiszámítottam. Feloldtam a köteleket és felszabadítottam a feleségem. — Szabadok vagyunk, ne félj — súgtam felé és — most kússzál utánam amoda a kukoricásba. — Kúszva értük el a kukoricást, magunkkal vonszolva a paplant és a kötelet is. Mire odaértünk, már sütött a nap is.

A magas kukoricás megvédett bennünket az esetleges megfigyeléstől. Azonban csak most voltunk igazán izgatottak. Szabaddá lettünk, azonban most határozniuk kellett, hogy mit is kezdjünk a szabadságunkkal. Tudniillik, igaz ugyan, hogy szabadok voltunk, de egy fillérrel és egyetlen igazolvánnyal sem rendelkezünk. Márpedig pénz és irások nélkül nem lehetünk a „szabad” társadalom tagjai.

GEORGES ROUAULT

TANCOSNÓ (aquarelle)